

Gör försäkringssystemet genomskinligt!

Jag har nyligen blivit sjukskriven i två månader. Jag vet att jag som statsanställd får en sjukersättning på ungefär 90 procent av lönen när jag varit sjukskriven i mer än två veckor. Detta är vad socialförsäkringen och avtalsförsäkringen betalar ut tillsammans. Men på min arbetsplats hemsida står det något annat. Enligt informationen där skulle jag bara få ungefär 50 procent. Det är en avsevärd skillnad. Förklaringen är den att hemsidan inte upplyser om att avtalsförsäkringen, som kompletterar utbetalningarna från socialförsäkringen, även kompenserar för lönebortfallet på den del av lönen som överstiger socialförsäkringstaket och som socialförsäkringen inte alls kompenserar för.

LEDARE

Bland mina studenter är det flera som sagt sig inte ha fått någon avtalsbestämd ersättning vid föräldraledighet utan enbart den lagfästa föräldrapenningen som Försäkringskassan betalar ut. En del av dem har därför krävt och fått den berättigade avtalsbestämda ersättningen retroaktivt, några visade sig inte ha uppfyllt kraven om anställningstid och hade därför inte rätt till avtalsersättning och i ett fall hade företaget där personen varit anställd gått i konkurs och ingen ersättning kunde därför utkrävas i efterhand.

En av de större morgontidningarna berättade häromåret om en kvinna som blev sjuk för ett antal år sedan och först nu blivit uppmärksammas av en släkting på att hon också hade rätt till avtalsersättning. Hon anmälde det och fick ut över 350 000 kr i retroaktiv ersättning.

Detta är bara tre exempel av många på bristande information och kunskap om de kollektiva avtalsförsäkringarna. Ofta är intresset helt koncentrerat till socialförsäkringarna. Men de ersättningar som kompletterar socialförsäkringarna och är bestämda i avtal mellan arbetsmarknadens parter är också viktiga och utbetalningarna därifrån utgör stora belopp. Avtalsförsäkringarna omfattar huvudparten av alla löntagare, finns på samma områden som socialförsäkringarna och kompletterar ersättningarna därifrån. När en anställd blir sjuk eller blir beviljad sjuk- eller aktivitetsersättning kompletteras ersättningen från Försäkringskassan med avtalsförmåner. För den som blir arbetslös finns dels a-kassan, dels det kollektivavtalsbaserade skyddet. Det finns efterskyddsregler som gör att arbetslösa som blir sjuka inom en viss tid efter det att de förlorat sin anställning kan få kollektivavtalsreglerad sjukersättning som är baserad på den tidigare lönen. Vid arbetsskada finns också avtalad ersättning och det finns avtalade tillägg till föräldrapenningen. De flesta som går i pension av åldersskäl får inte bara den offentliga pensionen utan också en avtalspension. Mellan 3,5 och 4,5 procent av årslönen

ska vi själva placera i fonder till vår avtalspension. Men detta är betydligt mindre uppmärksammat än de 2,5 procent av lönen vi placerar i premiepensionsfonder! Efterlevande vuxna och barn kan få ersättning från den avlidnes avtalsförsäkring. Tillsammans kan socialförsäkringen och avtalsförsäkringen ge familjen en ersättning under ett antal år som motsvarar 75–100 procent av den avlidnas lön, i vissa fall mer än 100 procent.

De olika avtalsområdena har olika trygghetsavtal. Dessa liknar varandra i sina huvuddrag, men ersättningen liksom kvalifikationskraven vad gäller ålder och anställningstid kan variera. Till exempel får en privatanställd tjänsteman som är under 40 år ingen avtalsreglerad ersättning vid arbetslöshet, utan enbart ersättning från a-kassan. Men en statligt anställd tjänsteman som är lika gammal och som arbetat i lika många år och varit arbetslös lika lång tid får tillsammans med a-kassan 80 procent av hela inkomstbortfallet, både under och över taket i socialförsäkringen. Det kan betyda stora summor för en person som varit välavlönad. Detta är viktig information för den som t ex överväger att teckna en egen extra arbetslöshetsförsäkring, antingen en privat eller en kollektiv sådan. Den som redan har ett extra skydd har förvisso inte behov av ytterligare en försäkring. Det är också viktig information för att kunna se om och hur skyddet förändras om vi byter arbete. Ett sämre försäkringsskydd kan vi vilja kompensera för med en högre lön.

Det finns betydande informationsproblem och det är särskilt allvarligt att många av dem som uppfyller villkoren för att få avtalsbestämda ersättningar ändå inte får det. På vissa avtalsområden kan det vara mellan 25 och 30 procent som går miste om den avtalsbestämda sjukpenningen trots att de är berättigade till den. Bland dem som får sjuk- och aktivitetsersättning kan det vara mellan 15 och 40 procent. Detta visade Gabriella Sjögren Lindquist och Eskil Wadensjö i en rapport till ESS 2007. I dessa fall måste i regel individen själv ansöka om avtalsersättningen. Sannolikt är det så att de inte vet om att de med sitt löneutrymme har betalat till en ytterligare försäkring och därför inte ansöker om och får ersättning. Varken de eller arbetsgivaren har kanske tillräcklig kunskap om avtalens innehåll. Det är min erfarenhet att inte ens alla de som dagligen har hand om personalfrågor och socialförsäkringsfrågor har tillräcklig kunskap om avtalskonstruktionerna. Det kan också tänkas att arbetsgivaren medvetet undviker att informera om avtalen i de fall ersättningarna inte är regelrätta försäkringar utan ska betalas ut direkt av arbetsgivaren.

Behovet av begriplig information om de kompletterande ersättningssystemen är stort. Visst kan vi redan i dag få tillgång till avtalstexter via hemsidor och annat, men den informationen är inte särskilt lättillgänglig och är ofta svårtolkad. Dessutom sker det ständigt ändringar i avtalen. Folk klagar på informationen i det orange kuvertet, men de klagar inte på att facket/arbetsgivaren överhuvudtaget inte skickar något kuvert! Informationen är inte minst viktig för allmänheten. Men den är också viktig för forskare och politiker. Vill vi studera effekterna av en socialförsäkringsreform genom att

jämföra individernas beteenden före och efter reformen, så är det väsentligt att uppmärksamma avtalskyddet. Det är den totala ersättningen, och inte enbart ersättningen från socialförsäkringen, som påverkar individens beslut.

Det är angeläget att göra det totala försäkringsskyddet genomskinligt och tydligt för arbetstagare och arbetsgivare, men också för de ansvariga politikerna. Nog vore det märkligt om inte parterna skulle kunna träffa avtal så att de som finansierar ersättningarna genom att avstå en del av löneutrymmet också kan ta del av ersättningarna när de är berättigade till det. För det kan väl inte vara så att retroaktiva utbetalningar till de fåtal som upptäcker vad de gått miste om är att föredra framför det dyrare alternativet att utforma systemet så att ingen kan gå miste om sina rättigheter!

Ann-Charlotte Ståhlberg